

NAZİ İDEOLOJİK SÖYLEMİNDE FOLKLORA YAPILAN GÖNDERMELER: SIEGFRIED MİTİ*

References to Folklore in Nazi Ideological Discourse: The Myth of Siegfried

Doç. Dr. Erkan ZENGİN**

ÖZ

Nazi Dönemi (1933-1945), kitlesel propaganda ve kitlesel yönlendirme faaliyetleri bakımından çeşitlilik göstermektedir. Söz konusu faaliyetlerin ideolojik arka planı önemli ölçüde, başta Adolf Hitler olmak üzere Nazi ideologların yaratmış olduğu “siyasi sözde-mitler” üzerine kurgulanmaktadır. Kanımızca Roland Barthes’ın modern zamanların simgesel araçları için kullandığı “çağdaş söylenler” terimi, Nazi ideolojisinin ürettiği yapay mitoloji için de geçerlilik kazanmaktadır. Nazi ideologları kendilerine ait olmayan eski mitleri söylemlerine dâhil etmekten geri durmamışlardır. Benimsedikleri böyle bir tutum Hans Blumenberg’in *Arbeit am Mythos* [Mitlerin İşlenişi] başlıklı yapıtında “mitlerin işlenişi” terimine, bir söylem biçimi olarak yüklen- dikleri role (işleve) açıklık kazandırmaktadır. Batı kültürü için “temel bir mit” olarak görülen *Prometheus* mitine odaklanıp *otantik bir Antik Yunan* mitinin daha sonraki *Avrupa kültüründeki* çeşitlemeleri (bir başka anlatımla eş metinleri) yaratılmıştır. Nazi söylemi benzer bir mantıkla Prometheus miti yerine benzer bir yönelimle Siegfried mitine gönderme yapar. Öyleyse bu çalışmada, Cermen folklorunun ana unsurlarından birisi olan *Siegfried* mitine odaklanarak bu mitin *Nazi ideolojisi* tarafından nasıl “işlendiğini”, bir başka anlatımla yeni bir bağlamda dönüştürülüp siyasi bir söylemde araçsallaştırıldığını ortaya koymayı amaçla- maktayız. Bu türden bir sorgulama mitin kimi yerleşik tanımlarının ve işlevlerinin anımsatılmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla ilk aşamada “mit” kavramına ilişkin kimi genel tanımlamalara değinerek her mitolo- jinin şu ya da bu biçimde, sonraki dönemlerde yeniden yazıldığını, şu ya da bu söylemin bir parçası yapıldığı- nı, sözlü ya da yazılı aktarım yoluyla mevcudiyet kazandığını, bir başka anlatımla güncellendiğini, yani biçimi ve içeriğiyle basmakalıplaşan eski bir mitolojik anlatının “işlem” görmüş bir biçimi olduğunu vurgulayacağız. Bu tanımlamalar, Aktulum, *İmgelem Çözümlemesine Giriş* kitabında ele aldığı Gilbert Durand’ın mit çözüm- lemesi bağlamında dile getirdiği gibi, “işlem” görmemiş, “saf” ya da “aslı”, bir başka anlatımla dönüşüme uğramayan bir mitin bulunmadığına dikkat çekmeye de yöneliktir. İşte bu yolla, Nazi ideologları kendi dö- nemlerinde hazır buldukları, bir dönemden ötekine süregelen mitolojik içeriğin kendi propaganda söylemle- rindeki payını göz önünde bulundurmanın etkili bir yol olduğuna, dolayısıyla ideolojik söylemlerinde mitsel gereci kullanmanın gerekliliğine inanmışlardır ve söylemlerinde bunu temellendirmeye çalışmışlardır. Buna göre, kuramsal belirlemenin bir gereği olarak ilk aşamada ideologların hazır buldukları *Siegfried* mitinin, Alman kültüründe sahip olduğu anlamının üzerinde durulması kaçınılmazdır. Göreceğimiz gibi *Siegfried* miti birkaç “işlem”den geçmiş, biçimsel olduğu kadar anlamsal bir dönüşüme uğratılmıştır. Örneğin ideologların mitsel söylemlerinin ilk durağı 13. yüzyılda yazılmış olan *Nibelungen* destanıdır. *Siegfried* miti, Orta Yüksek Almanca’da yazılmış bu metinde feodal kültürün süzgecinden geçirilmiştir. Nazi ideologlarının benimsedikle- rin mitsel içerikli söylemin alt-metni söz konusu bu destandır. İkinci durak, Cermen mitolojisinin 1800 civa- rında yeniden doğuşunu sağlayan Alman Romantiklerinin işlemleridir; yani Siegfried miti Alman romantikleri için bir ‘milli şuur’ arayışını temsil etmektedir. Üçüncü önemli aşama, Richard Wagner ve onun görüşlerini paylaşan Nietzsche’nin *Siegfried* tasavvurudur (19. yüzyılın son çeyreği). Richard Wagner, bu miti bir Alman kimliği simgesine dönüştürür. Nietzsche de bu doğrultuda mitten yararlanır. Benzer biçimde, Nazi ideologları (dolayısıyla baş ideolog Adolf Hitler) *Siegfried* mitini bilinçli bir biçimde saptırarak onu, kitleleri yönlendi- mek amacıyla araçsallaştırmışlardır. Nazi ideolojisinde, Siegfried figürünün ihanete uğrayıp öldürülmesiyle Alman İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı’nı (sözde arkadaş hançerlenip) kaybetmesi arasında bir koşutluk kurulmaktadır. Naziler folklorik bir unsuru kendi söylemlerine yediren Siegfried’in mitolojik yazgısıyla kendi gerçek koşulları arasında koşutluklar kurarlar. Bu çalışmada eski bir mitolojik öykünün ideolojik bir bağlamda nasıl dönüştürülerek araçsallaştırıldığı izleneksel bir perspektifte çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler

Mit, Folklor, Nazi İdeolojisi, Normatif İşlev, Formatif İşlev.

ABSTRACT

The Nazi Era (1933-1945) varied in terms of mass propaganda and mass manipulation activities. The

* Geliş tarihi: 20 Mart 2022 - Kabul tarihi: 29 Nisan 2022

Zengin, Erkan “Nazi İdeolojik Söyleminde Folklorla Yapılan Göndermeler: Siegfried Miti”, *Milli Folklor* 138 (Yaz 2023): 67-74

** Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye, ezengin@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3306-839X.

ideological background of these activities is largely based on the "political pseudo-myths" created by Nazi ideologues, especially Adolf Hitler. In our opinion, the term "contemporary myths" used by Roland Barthes for the symbolic tools of modern times is also valid for the artificial mythology produced by the Nazi ideology. Nazi ideologues did not hesitate to include old myths that did not belong to them. Such an attitude they adopt clarifies the term "working of myths", the role (function) they have assumed as a form of discourse in Hans Blumenberg's work titled *Arbeit am Mythos*. Focusing on the myth of Prometheus, which is seen as a "fundamental myth" for Western culture, later European cultural variants (i.e. co-texts) of an authentic Ancient Greek myth were created. With a similar logic, the Nazi discourse refers to the Siegfried myth with a similar orientation instead of the Prometheus myth. So, in this study, we aim to focus on the Siegfried myth, one of the main elements of Germanic folklore, to reveal how this myth was "processed" by the Nazi ideology, in other words, it was transformed in a new context and instrumentalized in a political discourse. Such an interrogation necessitates recalling some established definitions and functions of myth. Therefore, at the first stage, by referring to some general definitions of the concept of "myth", each mythology was rewritten in one way or another in later periods, made a part of this or that discourse, gained existence through oral or written transmission, updated in another way, that is, its form and we will emphasize that it is a "processed" form of an old mythological narrative that has become stereotyped with its content. These definitions are also intended to draw attention to the fact that there is no myth that has not been "processed", "pure" or "original", in other words, not transformed, as Gilbert Durand, which Kubilay Aktulum discussed in his book *Imgelem Çözümlemesine Giriş*, expressed in the context of myth analysis. In this way, Nazi ideologists believed that it was an effective way to consider the share of the mythological content that they found ready in their own time and that continued from one period to another in their propaganda discourse, and therefore they believed that it was necessary to use mythical material in their ideological discourses, and they tried to justify this in their discourses. Accordingly, as a requirement of the theoretical determination, it is inevitable to focus on the meaning of the Siegfried myth, which ideologists found ready at the first stage, in German culture. As we shall see, the myth of Siegfried has undergone several 'processes', undergoing a semantic as well as formal transformation. For example, the first stop of the mythical discourses of ideologues is the Nibelungen epic written in the 13th century. The myth of Siegfried was filtered through the feudal culture in this text written in Middle High German. The sub-text of the mythical discourse adopted by the Nazi ideologues is this epic. The second stop is the operations of the German Romantics, who brought about the rebirth of Germanic mythology around 1800; that is, the myth of Siegfried represents the search for a 'national consciousness' for the German romantics. The third important stage is Richard Wagner and Nietzsche's vision of Siegfried (last quarter of the 19th century), which shares his views. Richard Wagner transforms this myth into a symbol of German identity. Nietzsche also makes use of myth in this direction. Similarly, Nazi ideologues (hence the chief ideologue Adolf Hitler) deliberately distorted the Siegfried myth and instrumentalized it in order to manipulate the masses. In Nazi ideology, a parallel is drawn between the betrayal and murder of the figure of Siegfried and the German Empire's defeat (allegedly stabbed in the back) of the First World War. While the Nazis infuse a folklore element into their discourse, they draw parallels between Siegfried's mythological destiny and their own real conditions. In this study, how an old mythological story is transformed and instrumentalized in an ideological context will be analyzed in a thematic perspective.

Keywords

Myth, Folklore, Nazi Ideology, Normative Function, Formative Function.

Giriş

Mitler günümüze kadar aktararak gelen, tarihsel olarak en eski folklorik söylemlerdir. Bir toplumunun kendi imgeleminde doğan, özünde insanlara bir nirengi noktası bulmaları için kuşaktan kuşağa aktarılan anlatılardır. Mitler, sözlü gelenekten doğmuşlardır, dolayısıyla da yazılı kaynaklardaki biçimlerinden çok daha eskilere dayanırlar (bkz. Pott 1992: 63). Söz konusu anlatıların sözlü gelenek sayesinde bir dönemden ötekine aktarılması bir mitin kökenine inip "ilk halî" ya da "asıl halî"nin saptanması kuşkusuz olanaksızdır. Dolayısıyla örneğin, Alman romancı Thomas Mann hem tarih hem de mitolojinin bu özgül niteliğini imgeleştirmek için *Yusuf ve Kardeşleri*'nde (bilineği gibi Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından atıldığı) "kuyu" motifini kullanmıştır.¹

Hans Blumenberg, mitlerin bu niteliğinin yanı sıra başka bir özelliğe de işaret etmiş, hatta bu ikinci özelliğine oylumlu bir kitapla açıklık getirmeye çalışmıştır. Kitabın başlığından anlaşılacağı üzere (*Arbeit am Mythos*)² mitler aktarılırken belirli bir "iş-

lem”den geçer ve her yeniden aktarımda değişikliğe uğrarlar; çünkü her toplum, sözlü ya da yazılı olarak aktarılmış bulunan bir geleneği üstlenirken, hazır bulduğu mitolojik malzemeyi aynı zamanda kendi gereksinimleri doğrultusunda değiştirirler, çünkü “mitoloji olayları değil, olayların ortaya çıkma nedenlerini simgesel yoldan ve bir *örtüklük* kullanımına başvurarak açıklar, gerçek [yani sabit bir] dünyanın resmini çizmez; bu âlemin sembollerle kavranılmasını sağlar” (Bayat 2010: 13). Bu âlem tasavvuru, yani dünya görüşü tarihsel süreçte değiştiği, her dönemin kendine özgü koşulları içerisinde yeniden uyarlandığı için söz konusu şu ya da bu mit süreç içinde biçimsel ve anlamsal bakımdan dönüşüme uğrar (yenidenyazılır). Bu durumda *hiçbir* mitolojik aktarım salt kökensel bir yapıya (dolayısıyla anlama) sahip değildir.³ Her aktarım (yenidenyazma), ortaya çıktığı dönemin izlerini taşır ve “âlemin sembollerle kavranılması”na ilişkin toplumsal gereksinimleri yansıtır.

Batı kültüründe egemen olan mitolojiler bir yandan Antik Yunan mitolojisinin, öte yandan da eski Cermen mitolojisinin anlatılarıdır. Yunan mitolojisi, Orta Çağ boyunca kilise tarafından geri plana itildikten sonra, Rönesans döneminde diğer Antik kültür unsurlarıyla birlikte yeniden doğmuş, hümanist eğitimin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Rönesans klasisizmi 17. ve 18. yüzyıllarda egemenliklerini sürdürdükten sonra, 18. yüzyılın son on yılında ortaya çıkan Romantizm akımı eski Cermen mitlerine geri dönüş yapar. Tüm Avrupa’da yayılan bu eğilim, özellikle Almanya’da büyük bir önem taşıyordu. Almanlar, diğer başlıca Avrupa halkları olarak görülen İngiltere ve Fransa gibi henüz siyasi birliğini kuramadığı için bir kimlik arayışı içerisindeydiler. Bu süreçte, 13. yüzyıla ait *Nibelungen* destanı ve onun başlıca kahramanı olan Siegfried, özel bir öneme sahiptir, çünkü destan bu sürecin içinde bir tür ulusal destan (*Nationalepos*) durumuna gelmiştir (bkz. Ehrismann 1975). Nazi ideologları işte bu geleneğe yönelerek destanı kendi amaçları doğrultusunda çarpıtma yoluna gitmişlerdir. Bizim için önemli olan nokta, söz konusu çarpıtmayı aslı ya da kökensel bir anlatıya göre değil, daha çok kendisi de işlem görmüş Romantik aktarım geleneğinin ve Wagner ile Nietzsche’nin düşünceleri ışığında değerlendirmektir. Bu nedenle Cermen mitolojisi konusundaki Romantik geleneğin, ayrıca Wagner ile Nietzsche’nin Cermenlik’le ilgili düşüncelerini önemle anmak gerekir düşüncesindeyiz.

I. Nazi İdeolojisinin Hazır Bulduğu Siegfried Miti

Nazi ideologları Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna gelindiğinde (1918) kamusal alanda hazır bulunan kapsamlı bir Siegfried geleneğinden kendi siyasi amaçları doğrultusunda yararlanabiliyorlardı. Onlar için Siegfried miti, yukarıda belirtildiği gibi 19. yüzyıldan beri bir “ulusal mit” sayılan *Nibelungenlied* destanının en önemli unsuru olarak yaslandıkları temel bir kaynak olmuştur. *Nibelungenlied* destanı yüzyıllardan beri sözlü gelenek tarafından taşınan farklı anlatıları buluşturan anonim bir yazar tarafından yazılmıştır (bkz. Ehrismann 2002: 19- 22). Nazi-öncesi zamanlardan bu yana biçimlenen ve geçerlilik kazanan bu geleneğin dayandığı ilk yazılı metin, sözlü olarak aktarılagelen anlatıları birleştiren bir sanatçının (yazıldığı 13. yüzyılın ilk yarısına ait üç suret⁴ biçiminde [A, B ve C] günümüze kalmış) yazılı anlatısıdır. Diğer bir deyişle hem *Nibelungen* geleneğinin hem de Nazi ideologların yola çıktığı *ilk metin* (köken metin), üst düzeyde eğitim görmüş anonim bir sanatçının “işlem”den geçirmiş olduğu, dolayısıyla da *bağlılık ve onur* (*trouwe ve ere*) gibi Staufer hanedanı zamanına ilişkin temel Orta Çağ değerlerini yücelten bir metindir. Orta Yüksek Almanca’da kaleme alınmış bu yazınsal yapıtın ilk kritikli baskısı 1826’te yayımlanmıştır. Böylece *Nibelungen* destanı hem Orta Çağ’dan sonra yeniden kitlesel bir şöhret kazanmaya hem de üniversitelerde ciddiye alınmaya başladı. İşte Nazi ideolojisi zaman içerisinde farklı “işlem”ler görmüş,

Siegfried mitini de içeren böyle bir geleneğe dayanıyordu: “*Üçüncü Reich’de Alman mitolojisi zirve yaptı [...] ve mitolojik-ideolojik kullanımı*” Nazi ideolojisinin özsel bir parçası haline geldi (Borchmeyer 2019: 340-341).

Nibelungen’in 1826’da yayımlanması, 1800 civarında Alman Romantikleri’nin Cermen mitolojisine yönelmesinin bir sonucudur. “Halk ruhu”na duyulan bu yurtsever ilgi, Almanya’da Herder’den beri süregelen ve klasisizmin evrenselciliğine bir alternatif arayışının sonucunda doğmuştur (bkz. Zengin 2020: 18– 26). Almanya’nın, Fransa’nın ve İngiltere’nin çok önceden gerçekleştirdikleri gibi, bir ulus devlet kurmanın gecikmiş çabaları bu yöndeki araştırmalara, özellikle (nihaî olarak 1813 yılındaki Leipzig Savaşı’nda yenilen) Napolyon ordularının işgaline karşı yürütülen “Kurtuluş Savaşları”ndan sonra hız kazanmıştır. Dolayısıyla *Nibelungenlied* destanının el yazmalarının bulunması, incelenip filolojik ölçütlere uygun olarak yayımlanması, “Almanya’nın birliği” (*Deutsche Einheit*) sorunsalının ağırlığını ve sorumluluğunu taşır. Örneğin, Grimm kardeşlerin Alman halk masallarını derleyip yayımlamaları bu sorunsalın bir gereğidir (bkz. Oğuz 2010: 38). Doğal olarak, Romantik ekolden sayılan Grimm Kardeşler *Nibelungenlied* destanını yayımlayan filolog Lachmann’la mesleki bir iş birliği içindeydi. Alman Romantikleri böylece Nazi ideologlarından bir yüzyıldan daha uzun bir süre önce Siegfried mitini ortaya çıkarmış ve Nibelungen geleneğinin temellerini atmıştı. Nazi ideolojinin kurgulanması, yurtseverlik-milliyetçilik çizgisinde ilerleyen işte bu geleneği saptırıp ırkçı bir söyleme dönüştürmüştür. Ne var ki Siegfried mitinin Nazi dönemi öncesinde gördüğü son “işlem” bununla sınırlı değildir.

Son “işlem”, özellikle Schopenhauer’in nihilist, yani metafizik-karşıtı felsefesinden yola çıkan Richard Wagner ve Friedrich Nietzsche’nin (“üstün-insan”) Siegfried tasavvurlarıdır. Her ikisi davranışlarında hiçbir metafizik bağlantısı olmayan Siegfried’i Alman halkıyla özdeşleştirmiştir. Wagner ve Nietzsche’ye göre Siegfried “*Alman halkının temsilcisidir. Gücünün, şiirsel özgünlüğünden, önsezisinin derinliğinden alan Siegfried bağlılığın simgesidir. Eski Cermenlerin ‘üstün gücü’nü doruk noktaya çıkarmayı göze alan gençliğin coşkulu cesaretini ve eylemlerini, maceraya susamışlığını, kısacası eski Alman’ın karakterini; küçük devletler ve kemikleşmiş bürokrasi onu dönüştürmeden önceki halini simgeler. O, ebediyen genç, kahraman Siegfried, modern Almanların karşısına bir ideal olarak çıkar. Almanya da Siegfried’in bir yansıması değil mi? Yalnızken ve herkes tarafından hor görülürken, çok ihtiyaç duyduğunda kendi kılıcını dövmüyor muydu? Ejderhayı yok etmedi mi? Ve böylece halklar üzerindeki egemenliğini güvence altına alacak hazineyi elde etmedi mi? Dünyanın en şanlı soylu yönetici ailesiyle evlenmedi mi?*” (Bermbach 2011: 344). Bu ideale bağlı kalan Richard Wagner, Siegfried’i Nibelungen Operasının başkahramanı olarak “işlemiştir. Nietzsche içinse Siegfried “sarışın vahşi”nin timsalidir.

Böylelikle Siegfried, Alman kimliğini aşır *yeni bir insan tipini* temsil eden öncü bir kahramana dönüştürülmüştür. Nazi ideolojisi birkaç kez “işlem”den geçmiş bu “malzemeler”den yararlanır.

II. Alman Nasyonal Sosyalizm Döneminde ‘Mitle’

Nazi ideolojisi tümüyle “Adolf Hitler’in dünya görüşü üzerine yaslanmaktadır” (bkz. Fest 2002: 225). Öyle ki Hitler, henüz “Führer” olmaktan çok uzak olduğu zamanlardan beri araştırmalarını sürdürüp bir kültür tarihçisi gibi Cermen ve Alman tarihini incelemiş, Nazi ideolojisinin inşası için elverişli unsurları, verileri bağlamlarından koparıp ırkçılığa dayanan bir “büyük anlatı” oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı bittikten (1918) ve (Weimar) Cumhuriyet(i) kurulduktan sonra kendi dünya görüşünü büyük

kafasında kurgulamış ve 1924/25 yıllarında tüm Nazi ideolojisinin ana hatlarını içeren *Mein Kampf*’ı (1925) bu perspektifte yazmıştır.

Bu kitaba, *mitolojik unsurların* Nazi ideolojisine uygun olarak “işlem”den geçirilip *araçsallaştırılması açısından* bakıldığında, burada oluşturulan “büyük anlatı”da sahici bir mitin (Siegfried mitinin) merkezî bir önem taşıdığı görülmektedir: “*Biz, savaşın zaferle bitmesi ile Almanya’nın Güney Tirol’ü de korunabileceği inancıyla savaşırken, bu hainler o kadar çok rezalet işleyip isyanları teşvik ettiler ki sonunda savaşan Siegfried arkasından hançerlenerek yere serildi.*” (Hitler 1943: 707).

Siegfried’in *Nibelungen* destanının başında “ejderha öldüren bir kahraman”ı temsil etmesi, Siegfried mitinin “sahici” bir mit olduğuna ilişkin en kayda değer ipucudur.⁵ Söz konusu mitin folklorik kökeninden gelen bu olağanüstü kahramanlık öyküsü, Nazi ideolojisinde mitin üç ayrı “toplumsal işlev”inden⁶ birini, yani “formatif işlev”i yerine getirmesinin temelini oluşturur. Nazilerden önce de Alman halkının bir güç ve kahramanlık simgesi olarak yücelttiği Siegfried, şanlı (kahramanca) bir ortak köken fikrini ifade eder. Hitler, en geç 19. yüzyıldan beri Almanların “ulusal destanı” durumuna gelmiş olan *Nibelungen* destanı’nın ve onun başkahramanı Siegfried mitinin bu “formatif” (bu terimin biçimlendiricilik- Almanların ortak duyusunu- düşüncesi içerdiğini anımsatalım) işlevinden doğrudan yararlanıp, Alman halkının onu kendisinin bir temsilcisi olarak görmesinden yola çıkar, buna karşın onu ırkçı söylemine eklemelerken olumsuzlayarak dönüştürür. Nazi ideolojisinin yeni bir düşünce öne sürmediği savının somut bir örneğini oluşturan bu “işlem”, Nazi ideolojisi için oldukça semptomatiktir. Siegfried miti Almanya sınırlarını aşan geniş bir yayılım gösterdiği için, Hitler onu genel olarak “Kuzeylilerin üstünlüğü” düşüncesiyle (“Ari” ırkın üstünlüğüyle) harmanlamıştır. Böylelikle mitin bu formatif işlevi sayesinde kendini Alman olarak görmek isteyen her birey ortak bir kahramanla özdeşleşerek ideolojik olarak *tek bir halk* meydana getirir.

Formatif işlevle bağıntılı olarak Siegfried mitinin Nazi ideolojisinde yerine getirdiği diğer işlev, “normatif” işlevidir. Bilindiği gibi mitler davranış modelleri ve etik normlar, hatta idealler sunar. Nazi ideologların temel aldığı *Nibelungen* destanının metni kuşkusuz böyle bir normatif niteliğe sahiptir. Ne var ki söz konusu yazılı metin, yukarıda belirtildiği gibi Siegfried mitinin yüzyıllarca aktarılan sözlü geleneğini geç Orta Çağ toplumunun (13. yüzyıl) düşünsel “işlem”inden geçirilerek oluşturulmuştur. Nazi ideologları destanda sunulan Orta Çağ değerlerini olduğu gibi söylemlerine katarak bu normları Alman ırkının ebedî üstün niteliklerine dönüştürmüştür. Bu niteliklerin arasında, özellikle *bağlılık* kavramı büyük bir önem taşır. Siegfried, şövalye ve saray kültürünün bir gereği olarak kralı Gunther’e bir yeminle bağlıdır. Kayıtsız şartsız bağlılık (Orta Yüksek Almanca *trouwe*), feodal ilişkilerin ve genel olarak şövalye kültürünün temelini oluşturmaktadır. Hitler, başka bir topluma, hatta başka bir çağa özgü olan bu ideali “işlemden” geçirip söylemine *Führer*’e (ve elbette Nasyonal-Sosyalist Parti teşkilatına) kayıtsız şartsız bir bağlılık anlayışına dönüştürür.

Siegfried mitinin söz konusu formatif ve normatif unsurları, ırkçı ideolojinin iki sorununu böylece çözüme kavuşturmuştur. İlkin, görkemli geçmişin ve tarihin derinlerinde yatan (belgelere dayanılarak kanıtlanamadığı için hayalî tasavvurlara açık) bir ortak köken sorunu böylece çözülmüştür. Bu ortak kökenin tercihen görkemli olması gerekirdi. Siegfried’in efsanevî bir kahraman olması, birlik arz eden bir Alman halkı tasarımına elbette katkıda bulunur ve millî aidiyete gurur verici bir nitelik kazandırır. Ne var ki bu millî aidiyet, Nazi ideolojisinde belirli bir ırka ait olmakla özdeşleştiriliyordu. Mitin formatif niteliği bu ideolojide ırkçı bir dünya görüşünü temellendirmek için sapıtılmaktadır.

Siegfried mitinin üçüncü ve Nazi ideolojisi bakımından bizce en can alıcı işlevi, o dönemin yakın Alman tarihini açıklamak için kullanılabilir bir olay örgüsüne sahip olmasıdır. Nazi ideologları, Siegfried mitindeki ihanet öyküsünü Alman İmparatorluğu'nun çöküş tarihiyle, yani Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi ve Weimar Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla özdeşleştirmişler. Bu yolla gerçek tarihte olup bitmiş ya da olup bitmekte olan olaylara mitolojik bir anlatım sayesinde sözde bir 'açıklık' getirilir. Tarihi olayları nesnel bir biçimde ele almanın yerine, mitolojik bir açıklama getirmek kuşkusuz oldukça sorunludur – buna karşın somut tarihi olayların çarpıtılması için son derece elverişlidir.

Siegfried mitinin olay örgüsünün (sözcüğün tam anlamıyla) can alıcı kısmı, Siegfried'in kendi yakın çevresinden gelen Hagen adında başka bir şövalye tarafından ihanete uğrayıp beklenmedik bir anda (Hagen'in gösterdiği bir pınardan su içtiği sırada) sırtına saplanan bir mızrakla öldürülmesidir. Bu ihanet ve cinayet, daha önceleri yalnızca kahramanın trajik ölümü bağlamında değerlendirilirken, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesinden sonra başka bir ışıkta görünmeye başladı.

Siegfried miti ile tarihsel gerçekler arasında ilk kez bağ kuranlar Nazi ideologları değil de savaşı kaybetmenin asıl sorumluluğunu taşıyan Alman ordusunun en üst düzeydeki komutanlarıydı. Daha sonra "arkadan hançerlenme efsanesi" (*Dolchstoßlegende*) olarak adlandırılan bu çarpıtma, Alman ordusunun askerî hatalardan ötürü değil de bizzat Alman anayurdunda arkadan hançerlendiği için savaşı kaybettiğini iddia eder. Hem Ludendorff hem de Hindenburg bu benzetmeyi bilinçli olarak kullanmışlardır. Nasıl ki kahraman Siegfried, bağlılık (*trouwe*) göstermesi gereken yerde onu arkadan hançerleyen Hagen tarafından ihanete uğradıysa, aslında savaşı kazanabilecek durumda olan "kahraman Alman ordusu" da bağlılık göstermesi gereken Alman Yahudileri ve Alman komünistleri tarafından ihanete uğrayıp arkadan hançerlenmiştir bu 'efsane'ye göre.⁷ Sabık Başkomutan ve 1933'de Cumhurbaşkanı olarak Hitleri başbakanlığa atayan Hindenburg'un deyişiyle "[Alman ordusu] boşuna anayurdun giderek suyu kesilen güç kaynağından hayat bulmaya çalışmıştır."⁸

Hemen savaşın ardından özellikle Kayzer yanlısı çevrelerce yaygınlaştırılan bu "arkadan hançerlenme efsanesi"ni Hitler daha da keskinleştirerek, söz konusu "hainler"i, yani Hitlerin görüşüne göre "Yahudileri ve komünistleri "Kasım mücrimleri"⁹ başlığı altında toplayarak, 1920'lerde onların topyekûn olarak ortadan kaldırılmasına haklılık kazandırmaya başlamıştır. Tüm evrensel insan haklarını çiğnemenin meşru bir zeminini yaratmak için Hitler, Kayzer yanlılarının işleminden geçmiş Siegfried mitini bir kez daha kendine özgü (ırkçı) bir işlemde geçirerek propagandasının temel taşı durumuna getirmiştir.

Bu noktada kitle psikolojisi açısından düşünen Nazi ideologları Siegfried miti sayesinde savaşı ve imparatorluğu kaybetmiş bir halkın psikolojik buhranını tedavi etmeyi amaçlıyordu. "Arkadan hançerlenen Siegfried" figürü, tarihi açıklayan bir özdeşleşme yoluyla yenilmişlik duygusunu aşmaya yarayan bir ruhsal arınma aracına dönüşmüştür. Nazi ideologları işte bu olumsuz tarihsel duruma Siegfried mitini kullanarak 'açıklık' getiriyor, *ulus* olarak Almanların yaşadığı başarısızlığın suçunu, iktidara geldiklerinde imha edecekleri (ve gerçekten de topyekûn imha ettikleri) bir "günah keçisi"¹⁰ yükleyorlardı. Bu örnek, mitoloji ile somut çağdaş tarih arasında analogi yoluyla bir bağlantı kurmanın (bağdaştırmanın) ne kadar büyük tehlikeler barındırdığını göstermek bakımından aydınlatıcıdır.

Yukarıdaki saptamalar dikkate alındığında, Hitler ve yardımcı ideologlarının bir mitin her üç toplumsal işlevinden (formatif ve normatif işlevler; çağdaş tarihin mitolo-

jiyle bağdaştırılıp anlamlandırılması) yararlanmış olduğunu saptamak mümkündür. Elbette birçok başka “sözde söylen” yaratmışlardır, ancak Siegfried mitinin Nazi ideolojisindeki yeri, anlamı ve önemi özeldir, çünkü ırkçı ideolojileri ile Naziler mitolojinin arındırıcı etkisini kullanarak derin bir düş kırıklığından kaynaklanan saldırganlık birikimlerini dışa vurma yoluna gitmişlerdir. Bunu yaparken bir bakıma bir kitle psikolojisi bağlamında siyasetlerini psikolojik bir tedaviyle (daha doğrusu saptırmayla/yanıltmayla) birleştirmişlerdir. Bunun sonucu olarak Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra biriken saldırganlık duygularının önce sözde (söylemde), sonra da fiiliyatta (eylemde) nasıl bir felakete yol açtığı bilinmektedir. Eski bir mitin araçsallaştırılmasının dramatik sonucu özetle böyledir.

Sonuç

İncelememizde, Nazi ideologların kitleleri kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmek için Siegfried mitini kökensel anlamından saptırarak nasıl yeniden kullandıklarını ortaya koymaya çalıştık. Bu saptırmayla varılmak istenen hedef, aslında Siegfried figürünü kullanarak üstün bir “Ari” ırk düşünüyü gerçekleştirmek ve bu düşünüyü ırkın “dünya egemenliği”ni haklı çıkarmaktır. Mitin özünde böyle bir içerik mevcut olmamasına karşın başta Hitler olmak üzere bu mitsel figürü ve mitin olay örgüsünü nasıl dönüştürdüğüne vurgu yaptık. Hareket ve varış noktamız boyunca şöyle bir yol izledik:

1) Hans Blumenberg’in “mitin işlenişi” (work on myth) kavramından yola çıkarak, mitlerin işlenmiş bir sözlü gelenekten, yani folklorik unsurlardan meydana geldiğini belirttik. Mit, her zaman öncülleri olan olay örgülerinin işlenmiş biçimi olarak karşımıza çıktığından biçim ve içerik olarak basmakalıplaşmış bir “ilk mit”ten (köken mitten) yola çıkmak olası değildir. Doğal olarak bir köken (orijin) aramak yerine, daha çok mitlerin nasıl bir “işlem”den geçtiğine (bir başka anlatımla yeniden yazıldıklarına), yani daha önceki (ancak kendisi de “işlem”den geçmiş) aktarımların nasıl işlediğine odaklanmak daha verimli sonuçlar elde etmeye kapı aralamaktadır. Dolayısıyla bu perspektifte yeniden yazılan eski bir mitin uğradığı anlamsal ve biçimsel dönüşümleri irdelemek kaçınılmazdır. Bu yaklaşımdan hareketle yeniden yazılan eski bir mitin yeni koşullardaki görünümünü belirledik.

2) Nazi ideologların stratejik hedeflerinin bir “üstün-ırk” söylemi yaratmak olduğu bilinmektedir. Bu “Ari ırk” söyleminin özsel bir parçası olarak, mitlerin toplumsal birliği sağlama konusunda yerine getirdiği “formatif işlev” kuşkusuz büyük önem taşımaktadır. Herder’in ya da Alman Romantikleri’nin de bir “Alman birliği”nin kurulması bağlamında Alman folklorundan ve mitlerinden yararlandıkları bilinmektedir; ancak onlar bu yola meşru bir Alman ulus devletini kurma çabasının bir parçası olarak başlamışlardır. Nazi ideologlarıysa bu meşru çabayı saptırıp, Almanların bir “üstün ırk” olduğu düşüncesini yerleştirmek için kullanmışlardır.

3) Toplumsal birliği sağlama bakımından mitlerin formatif işlevinin yanı sıra, normatif işlevleri de büyük önem taşımaktadır. Nazi ideologları, Siegfried mitinin temel normlarından biri ve şövalye kültürüne ait olan bağlılık normunu (*trouwe*) alıp, geçmişte şövalyelerin kendi aralarında bir yeminle oluşturdukları söz konusu bağı, “Führer”e (yani Hitler’e) ve Nazi partisine gösterilmesi gerek bir boyun eğme normuna dönüştürmüşlerdir. Bu yolla, Nazi diktatörlüğüne meşru bir zemin yaratmaya çalışmışlardır. Oysa kayıtsız şartsız bağlılık, karşılıklı ikna (konsensüs) üzerine kurulan modern demokratik toplumlarda söz konusu değildir. Burada karşılıklı olarak verilmiş sözlere bağlılık vardır. Nazi ideolojisiyse bağlılığı yetkeye dayalı baskının bir normu durumuna getirmiştir.

4) Mitlerin çok farklı, hatta birbiriyle hiçbir ilgisi olmayan “işlem”lere tabi tutulabilme potansiyeline sahip olması, mitlerle somut tarihin özdeşleştirilmesi olanağını da beraberinde getirir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı’nın komutanları, kendi başarısızlıklarını (savaşın kaybedilmesi, Alman İmparatorluğu’nun tarihe gömülmesi) ‘açıklamak’ ve sorumluluğu ötekilere yüklemek için Siegfried’in ihanetten kaynaklanan trajik olay örgüsünden yararlanmışlardır. Bu “işlem”i Nazi ideologları olduğu gibi devralıp, iktidara geldikten sonra Nazi düzenine karşı yükselen her türden muhalif kesimi toplama kamplarında ortadan kaldırmak için (ikinci bir “işlem”le) keskinleştirmiş, hatta savaşın kaybedilmesine neden olan Yahudileri bir soykırımdan geçirmeye kadar götürmüşlerdir. İdeolojiyi kendi beklentilerine göre, bir sapıtma işleviyle folklor söylemine karıştırarak idealize edilen eski bir mitsel kahramanı (Siegfried), biraz önce vurguladığımız gibi, kendilerince bu biçimde araçsallaştırmışlardır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Bkz. Mann 2019: 27; Thomas Mann hem Tevrat hem de Kuran’daki Yusuf anlatılarından yararlanmıştır; ayrıca bkz. Tekvin 37 ve Kuran, Yusuf Suresi (12. Sure: 15 vd.).
2. Blumenberg, Hans. *Die Arbeit am Mythos*. Frankfurt/M.: Suhrkamp Verlag, 2017 [1979]. İngilizce çevirisi: *Work On Myth*, MIT Press, Cambridge 1988.
3. Blumenberg’in deyişiyle: “Mitin nasıl meydana geldiği ve içeriğinin hangi deneyimlere dayandığını hiçbir zaman bilemeyeceğiz” (Blumenberg 2017: 68). Dolayısıyla köken sorunundan daha çok farklı aktarımlara odaklanmakta yarar vardır.
4. Nibelungenlied destanının ilk el yazması günümüze kalmamıştır. A, B ve C olarak adlandırılan metinler, asıl metnin on yıllar sonra yazılmış kopyalarıdır, ama yine de aynı yüzyıla aittir (bkz. Borghart 1977: 26).
5. “Ejderha öldüren kahraman” izleği, Hint-Avrupa geleneğinde Hint mitolojisine dek izlenebilir. Ama dünyanın birçok mitolojisinde ejderhaya ve onu öldüren bir kahramana rastlamak mümkündür (bkz. Heinsohn 1997).
6. Mitin toplumsal (“formatif” ve “normatif”) işlevi kavramları için bkz. Heinzle 1998: 201 vd.; “çağdaş tarihle bağlantılandırma işlemi” için bkz. Borchmeyer 2019: 145 vd.
7. Bkz. Borchmeyer 2019: 235 vd. Buradaki “efsane” sözcüğü, “uydurma hikâye” anlamında kullanılmaktadır.
8. Hindenburg 1920: 403. Ayrıca bkz. Hoegen 2007: 253.
9. “Kasım Mücrimleri” deyişi, Hitler’in (“Alman İmparatorluğu” isminin baki kalmasıyla birlikte) ilk Alman cumhuriyetinin kurucularına verdiği lakaptır ve Nazilerin demokrasi konusundaki görüşlerini bariz biçimde yansıtmaktadır. Onların gözünde Almanya’nın bu demokrat kesimleri halkı sözüm ona kandıran “mücrim”lerdir.
10. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: René Girard, çev. Işık Ergüden, *Alfa* Yayıncılık, 2018.

KAYNAKÇA

- Aktulum, Kubilay. *İmgelem çözümlemesine Giriş*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2021.
- Barthes, Roland. *Çağdaş Söylenler* [çev. Tahsin Yücel]. İstanbul: Metis, 2018.
- Bayat, Fuzuli. *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötügen, 2010.
- Bernbach, Udo. *Richard Wagner in Deutschland Rezeption – Verfälschungen*. Stuttgart / Weimar: Metzler J. B. Verlag, 2011.
- Blumenberg, Hans. *Arbeit am Mythos*. Frankfurt am M.: Suhrkamp Verlag, 2017 [1979].
- Borchmeyer Dieter. *Was ist Deutsch? Die Suche einer Nation nach sich selbst*. Berlin: Rowohlt Verlag, 2019.
- Borghart, Kees Hermann Rudi. *Das Nibelungenlied: Die Spuren der mündlichen Ursprungs in schriftlicher Überlieferung*. Amsterdam: Rodopi Verlag, 1977.
- Ehrismann, Otfried-Reinald. *Nibelungenlied. Epoche, Werk, Wirkung*. München: Beck Verlag, 2002.
- Ehrismann, Otfried. *Das Nibelungenlied in Deutschland: Studien zur Rezeption des Nibelungenlieds von der Mitte des 18. Jahrhunderts bis zum Ersten Weltkrieg*. München: Fink Verlag, 1975.
- Fest, Joachim C. *Das Gesicht des Dritten Reiches, Profile einer totalen Herrschaft*. München: Piper Verlag, 2002.
- Golther, Wolfgang. *Germanische Mythologie*. Wiesbaden: Marix Verlag, 2011.
- Heinsohn, Gunnar. *Die Erschaffung der Götter*. Hamburg: Rowohlt, Reinbek Verlag, 1997.
- Heinzle, Joachim. *Zur Funktionsanalyse heroischer Überlieferung: das Beispiel Nibelungensagen*. In: Tristram L. C.(Ed.). *Neue Methoden der Epenforschung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1998.
- Hindenburg, Paul von. *Aus meinem Leben*. Leipzig: Hirzel Verlag, 1920.
- Hitler, Adolf. *Mein Kampf*. Leipzig: August Pries GmbH Verlag, 1943 [1925].
- Hoegen, Jesko. *Der Held Von Tannenberg: Genese Und Funktion Des Hindenburg-Mythos*. Weimar: Bohlau Verlag, 2007.
- Hübner, Kurt. *Die Wahrheit des Mythos*. München: C. H. Beck, 1985.
- Mann, Thomas. *Yusuf ve Kardeşleri* [çev. Zeki Cemil Arda]. Ankara: Hece Yayınları 2019.
- Oğuz, M. Öcal. Türkiye’de Mit ve Masal Çalışmaları veya Bir Olumsuzlama ve Tek-Tipleştirme Öyküsü. *Millî Folklor* 85 (2010): 36-45.
- Pott, Martin. *Aufklärung und Aberglaube*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1992
- Zengin Erkan. “Herder’in Folklor Tanımlamalarında Halk Kavramının Doğası”. *Millî Folklor* 126 (2020): 18 – 26.
- Zimmermann, Christiane. *Der Antigone-Mythos in der antiken Literatur und Kunst*. Tübingen: Günter Narr Verlag, 1993.